

**СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО НАПИСАННЯ
КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ
ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 106 ГЕОГРАФІЯ
ТА 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)**

Суми – 2020

УДК 378.091.275:91(072.057.875)

Друкується згідно з рішенням вченої ради природничо-географічного
факультету Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(протокол № 3 від 22 жовтня 2020 р.)

Рецензенти:

Кисельов Ю. О. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру Уманського національного університету садівництва;

Кандиба Ю. І. – кандидат географічних наук, доцент кафедри соціально-економічної географії та регіонаознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

М54 Методичні вказівки до написання кваліфікаційних робіт для спеціальностей 106 Географія та 014 Середня освіта (Географія) / укладачі О. Г. Корнус, А. О. Корнус, С. І. Сюткін, О. С. Данильченко, Б. М. Нешатаєв, О. М. Король. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 36 с.

Методичні вказівки для виконання кваліфікаційних робіт розраховані на студентів та магістрантів спеціальностей 106 Географія та 014 Середня освіта (Географія). Містять рекомендації щодо вибору методів та наукових підходів, особливостей написання, оформлення та захисту кваліфікаційних робіт.

Методичні вказівки укладені відповідно до «Положення про кваліфікаційну роботу Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка» (затверджено наказом по СумПДУ імені А. С. Макаренка № 401 від 28.09.2020 р.).

© Корнус О. Г., Корнус А. О., Сюткін С. І.,
Данильченко О. С., Нешатаєв Б. М.,
Король О. М., 2020

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТА І ЗАВДАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	6
ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ І ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТЕМАТИКИ	7
КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	7
ПРАВА І ОБОВ’ЯЗКИ НАУКОВОГО КЕРІВНИКА	8
ПРАВА І ОБОВ’ЯЗКИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ	9
ЗМІСТ, СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	10
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	18
ЗАПОБІГАННЯ ВИПАДКІВ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ	20
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	22
ПІДГОТОВКА, ПОРЯДОК ТА ПРОЦЕДУРА ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	27
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	31
ПОРЯДОК ЗБЕРІГАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ	32
ДОДАТКИ	33

ВСТУП

Кваліфікаційна робота – відповідно до стандартів вищої освіти – це один із видів підсумкової атестації студентів. Вона є самостійною науково-дослідною роботою, що узагальнює результати теоретичної та практичної підготовки у рамках нормативної і варіативної складових освітніх програм з підготовки фахівців першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

Кваліфікаційна робота передбачена освітньою програмою, навчальним планом і завершує підготовку студента в ЗВО та має засвідчити професійну зрілість випускника, здатність до проведення досліджень, систематизації та свідомого засвоєння знань, наявність в її автора навичок наукової роботи.

Кваліфікаційна робота містить науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, аналіз та узагальнення емпіричних даних і фактів. Кваліфікаційна робота передбачає проведення самостійного дослідження, що виконується за матеріалами, зібраними під час практики та їх опрацювання в лабораторних умовах, та має спрямування на розв'язання спеціалізованого природничо- або суспільно-географічного завдання.

Кваліфікаційна робота бакалавра – самостійно виконана наукова робота студента, яка свідчить про вміння автора працювати з різноманітними джерелами інформації, узагальнювати й аналізувати фактичний матеріал, використовувати теоретичні знання і практичні навички, отримані при проходженні підготовки за відповідною освітньо-професійною програмою, має елементи наукового дослідження, що виконується протягом навчання на випускному курсі.

Кваліфікаційна робота бакалавра демонструє:

- якість засвоєних знань з відповідної освітньо-професійної програми;
- здатність самостійного осмислення проблеми, творчого її дослідження;
- здатність визначати актуальність, мету та задачі дослідження;
- здатність застосовувати сучасні методи для отримання та аналізу емпіричних даних;
- уміння збирати, аналізувати та систематизувати наукові, нормативно-правові джерела, вести бібліографічний пошук із застосуванням сучасних інформаційних технологій;
- уміння оформляти результати наукових досліджень відповідно до сучасних вимог.

Кваліфікаційна робота магістра – самостійно виконана науково-дослідна робота студента, головною метою і змістом якої є наукові (науково-практичні) дослідження з новітніх питань теоретичного або прикладного характеру за

профілем підготовки, що виконується упродовж усього терміну навчання в магістратурі.

Кваліфікаційна робота магістра повинна задовольняти такі вимоги:

- відповідати сучасному рівню розвитку науки;
- бути розробкою актуальної для науки і практики теми;
- містити принципово новий матеріал, що передбачає опис нових фактів, явищ і закономірностей або інтерпретацію раніше відомих положень з інших наукових позицій або в іншому аспекті;
- відрізнятися обґрунтованістю думок і точністю даних, що наводяться;
- містити всебічно аргументовані та значущі висновки, що є логічним наслідком аналізу досліджуваного матеріалу, узагальнюючі підсумки дослідження;
- містити результати, що свідчать про наявність у автора навичок наукової роботи в обраній галузі, доводити його здібність до ведення самостійних наукових пошуків, розв'язання конкретних наукових завдань.

Виконання та захист кваліфікаційних робіт здійснюється здобувачами вищої освіти державною мовою.

У кваліфікаційній роботі не повинно бути академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації. Вона має бути оприлюднена на офіційному сайті або в репозиторії закладу вищої освіти або його структурного підрозділу. Атестація здійснюється відкрито і публічно.

Для допуску до захисту кваліфікаційної роботи магістра обов'язковою умовою є наявність як мінімум двох публікацій студента-випускника у наукових виданнях, апробація результатів роботи на конференціях різного рівня. Для бакалавра достатньо однієї наукової публікації. Позитивна оцінка екзаменаційною комісією прилюдного захисту кваліфікаційної роботи студентом є підставою для присвоєння йому академічної та професійної кваліфікації (за наявності) за відповідним рівнем вищої освіти.

МЕТА І ЗАВДАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Кваліфікаційна робота, яка виконується студентом на завершальному етапі фахової підготовки і є однією з форм виявлення теоретичних і практичних знань, умінь їх застосовувати для виконання конкретних наукових, технічних, економічних, соціальних та виробничих завдань.

Кваліфікаційна робота має бути закінченою розробкою актуальної наукової (науково-практичної) проблеми та повинна:

- мати новизну, виконуватись на рівні сучасних досягнень науки і технологій;
- мати спрямування на вирішення практичних завдань майбутньої професійної діяльності;
- стимулювати студентів до творчого пошуку нових пріоритетних наукових рішень;
- вимагати опрацювання спеціальної наукової і методичної літератури (джерел інформації);
- передбачати вибір оптимальних рішень на основі застосування новітніх інформаційних технологій;
- узгоджуватися з планами наукових досліджень керівника та випускової кафедри ЗВО;
- узагальнювати і розвивати науково-дослідницькі уміння студента.

Метою виконання кваліфікаційної роботи є систематизація, закріплення та поглиблення теоретичних і практичних знань відповідно до освітньо-професійної програми підготовки за обраною спеціальністю; формування навичок застосування цих знань під час розв'язання конкретних наукових, науково-методичних і науково-технічних задач; розвиток навичок самостійної науково-дослідної роботи й оволодіння методикою теоретичних, експериментальних та науково-практичних досліджень, використаних під час виконання кваліфікаційної роботи.

ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ І ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТЕМАТИКИ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Тематика кваліфікаційних робіт визначається кафедрою загальної та регіональної географії і відповідає програмним результатам навчання, зафіксованим в освітньо-професійних програмах відповідного рівня вищої освіти та спеціальності і доводиться до відома здобувачів.

Напрями дослідження повинні відповідати предметній області спеціальностей 014 Середня освіта (Географія) та 106 Географія, урахувати вимоги галузевих стандартів вищої освіти та освітньо-професійних програм, потреби науки та практики, результати науково-дослідної роботи кафедри загальної та регіональної географії.

Вибір напрямку кваліфікаційної роботи є прерогативою здобувача вищої освіти з урахуванням:

- власних наукових інтересів;
- запропонованих кафедрою загальної та регіональної географії напрямів та тематики наукових досліджень;
- особливостей бази практики або місця постійної роботи, на матеріалах яких виконується кваліфікаційна робота;
- можливості отримання необхідної інформації.

Здобувачу надається право запропонувати власний напрям дослідження в межах предметної області спеціальностей 014 Середня освіта (Географія) та 106 Географія з обґрунтуванням доцільності його розроблення. Обговорення та прийняття рішення про затвердження такого напрямку відбувається на засіданні кафедри загальної та регіональної географії.

Назва теми кваліфікаційної роботи повинна бути короткою, окреслювати межі проведення дослідження, відображати мету і відповідати змісту роботи. Кваліфікаційна робота також може виконуватись за тематикою, яку замовляють підприємства, установи та організації, що уклали із ЗВО контракти на навчання здобувачів вищої освіти, мають з ним відповідні угоди або з якими пов'язана трудова діяльність здобувачів вищої освіти. Тематика кваліфікаційних робіт оновлюється кожного навчального року.

Тема кваліфікаційної роботи формується спільно з науковим керівником, розглядається на засіданні випускової кафедри та затверджується наказом ректора. Після затвердження теми кафедра розробляє і надає студенту завдання на кваліфікаційну роботу (Додаток А). Завдання на кваліфікаційну роботу є підставою для її виконання студентом. Зміни або уточнення у формулюванні затвердженої теми можуть бути внесені лише за об'єктивних причин, за згодою

чи з ініціативи наукового керівника за наведеною вище процедурою (з обґрунтуванням змін) не пізніше дати оприлюднення наказу ректора про допуск роботи до захисту.

ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

Науковими керівниками кваліфікаційних робіт можуть бути висококваліфіковані фахівці кафедри загальної та регіональної географії, що мають наукові ступені та/або вчені звання. В окремих випадках допускається керування кваліфікаційною роботою бакалавра старшими викладачами без наукового ступеня та вченого звання, які є визнаними фахівцями в галузі та здатні надати студентові суттєву організаційно-методичну допомогу в підготовці роботи, її оформленні та захисті. У випадках, коли робота має прикладний характер, до її консультування (в цілому, чи за окремими розділами) можуть залучатися висококваліфіковані спеціалісти відповідної галузі економічної діяльності.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи:

- надає здобувачеві консультативну допомогу з формулювання найбільш перспективної і актуальної теми дослідження, структури, ключової ідеї та робочої гіпотези дослідження;
- знайомить студента з вимогами щодо підготовки та захисту кваліфікаційної роботи;
- надає допомогу щодо розробки календарного плану-графіку на весь період виконання дослідження (від вибору теми до захисту роботи);
- рекомендує студенту необхідну наукову літературу та джерела, зокрема нормативні і довідкові матеріали, наукові видання тощо за темою кваліфікаційної роботи;
- здійснює систематичне керівництво виконанням кваліфікаційної роботи, розвиваючи при цьому у здобувачів вищої освіти навички самостійної роботи, творчі здібності та ініціативу;
- регулярно надає змістовні консультації;
- на засіданнях кафедри повідомляє про дотримання здобувачем регламенту підготовки кваліфікаційної роботи;
- відслідковує хід написання роботи, розглядає виконану частину кваліфікаційної роботи, звертає увагу на рівень глибини опрацювання питань;
- контролює відповідність змісту кваліфікаційної роботи індивідуальному завданню, дотримання вимог оформлення кваліфікаційної роботи, що зазначені у відповідних положеннях та методичних рекомендаціях;

– контролює своєчасне подання роботи до захисту; – надає допомогу у підготовці студента до захисту;

– передає у встановленому порядку електронну версію завершеної кваліфікаційної роботи для її перевірки на рівень академічного плагіату та за результатами перевірки формує коротку рецензію наукового керівника.

Разом із здобувачем подає завідувачу кафедри загальної та регіональної географії повністю виконану та перевірену кваліфікаційну роботу для їх попереднього захисту.

Науковий керівник має право:

– запропонувати кафедрі кандидатуру рецензента кваліфікаційної роботи спеціаліста з проблематики дослідження;

– ознайомитись з рецензією на кваліфікаційну роботу студента до її захисту;

– бути присутнім на засіданні ЕК під час захисту кваліфікаційної роботи, науковим керівником якої він є.

У межах навчального року допускається керівництво одночасно не більше ніж п'ятьма магістерськими дослідженнями. Загальна кількість кваліфікаційних робіт за бакалаврським та магістерським рівнями вищої освіти на одного керівника не може перевищувати восьми.

ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Здобувач вищої освіти:

має право:

- обирати тему кваліфікаційного дослідження із переліку тем кафедри загальної та регіональної географії чи пропонувати свою (з урахуванням сфери наукових інтересів керівника);

- ставити питання перед випусковою кафедрою про зміну теми та/або наукового керівника, якщо для цього є поважні причини;

- ознайомитися з рецензією та висновками наукового керівника на виконану ним кваліфікаційну роботу;

зобов'язаний:

- чітко дотримуватися календарного плану виконання кваліфікаційної роботи;

- виконати й оформити кваліфікаційну роботу відповідно до встановлених в ЗВО вимог;

- дотримуватися законодавства України про збереження авторського права.

Здобувач вищої освіти:

Несе відповідальність за якість підготовленої кваліфікаційної роботи, а також своєчасне, із дотриманням регламенту подання науковому керівнику розділів (частин) кваліфікаційної роботи.

Отримує від наукового керівника консультаційну допомогу з вибору (формування) теми дослідження, структури, ключової ідеї та робочої гіпотези дослідження; опрацювання необхідних джерел, зокрема нормативних і довідкових матеріалів, наукових видань тощо за темою кваліфікаційної роботи.

Звертає увагу на зауваження наукового керівника та за відсутності суттєвих невідповідностей авторській ідеї здобувача вносить відповідні зміни до кваліфікаційної роботи.

Подає на випускову кафедру повністю виконану кваліфікаційну роботу для її попереднього захисту.

Готує доповідь та ілюстративні матеріали до захисту кваліфікаційної роботи на засіданні ЕК.

Несе відповідальність за виконання вимог до оформлення кваліфікаційної роботи та її структурних елементів, дотримання вимог академічної доброчесності.

ЗМІСТ, СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Наповнення кваліфікаційної роботи визначене її темою й відображене у плані, розробленому здобувачем вищої освіти за участю наукового керівника. Відповідно до обраної теми здобувач вищої освіти самостійно або за рекомендацією наукового керівника повинен ознайомитися з відповідними нормативними документами, науковою та навчальною літературою та скласти проєкт плану, який обговорює та погоджує з науковим керівником.

Кваліфікаційне дослідження оформлюється у вигляді наукової роботи, написаної державною мовою. Зміст кваліфікаційного дослідження повинен відповідати стандартам вищої освіти. Робота має бути актуальною, результати одержані із використанням новітніх методів теоретичного й експериментального дослідження і спрямовані на створення нових технологій (зокрема й освітніх), приладів, обладнання тощо.

Робота повинна розкривати самостійне дослідження автора, містити елементи наукової новизни та відображати практичне значення одержаних

результатів, їх апробацію та можливість впровадження в сферу практичної діяльності.

Обов'язковими структурними елементами кваліфікаційної роботи є:

- Титульна сторінка роботи.
- Завдання на кваліфікаційну роботу студента.
- Рецензія.
- Зміст.
- Перелік умовних позначень, символів, одиниць і термінів (за потреби).
- Вступ.
- Основна частина.
- Висновки.
- Список використаних джерел.
- Додатки.
- Результат перевірки кваліфікаційної роботи на ознаки академічного

плагиату та коротка рецензія наукового керівника.

Детальний опис складових кваліфікаційної роботи:

- 1) Титульна сторінка роботи (Додаток Б).
- 2) Завдання на кваліфікаційну роботу студента.
- 3) Рецензія.

4) Зміст. Зміст подають на початку роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок вступу, усіх розділів, підрозділів та пунктів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Заголовки Змісту повинні точно відповідати заголовкам у тексті кваліфікаційної роботи. Не можна скорочувати їх або подавати в іншому формулюванні, послідовності і підпорядкованості порівняно із заголовками в тексті.

5) Перелік умовних позначень, символів, одиниць і термінів (за потреби). Такий перелік наводиться, якщо в роботі вжита специфічна термінологія, маловідомі скорочення, нові символи тощо. Перелік друкується двома колонками, у яких ліворуч за абеткою наводять скорочення, праворуч – їх детальну розшифровку. Якщо спеціальні терміни, символи, повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифрування наводять у тексті при першому згадуванні.

6) Вступ. Обсяг вступу не повинен перевищувати 2–3 сторінки. У вступі розкривається сутність наукової проблеми та її значущість, стан розробки й обґрунтування необхідності проведення дослідження та подається загальна характеристика роботи у нижче наведеній послідовності.

· Актуальність теми. Шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими вже підходами до розв'язання проблеми обґрунтовують актуальність та доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки та професійної

діяльності. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Якщо робота виконується у системі досліджень кафедри, коротко визначається її зв'язок із зареєстрованою в УкрІНТЕІ науково-дослідною темою випускової кафедри. Обов'язково слід зазначити внесок автора кваліфікаційної роботи у виконання плану таких науково-дослідних завдань.

- Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання конкретної проблеми із зазначенням авторів та їх наукового внеску, на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена кваліфікаційна робота (за потреби).

- Мета і завдання дослідження. Формулюється мета роботи і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети. Мета – це кінцевий науковий результат, якого прагне досягти автор роботи у процесі власного дослідження. Не потрібно формулювати мету як «Дослідження...», «Вивчення...», тому що такі слова вказують не на саму мету, а на засіб її досягнення.

Наприклад: *Метою кваліфікаційної роботи «є аналіз сучасного стану водних ресурсів Сумської області, встановлення їх структури, характеристика водокористування у регіоні та оцінка якості водних ресурсів»; або «оцінка сучасного стану санаторно-курортної діяльності в Україні та обґрунтування перспектив її розвитку».*

Завдання – це конкретні шляхи, засоби досягнення поставленої мети. Завдання дослідження можуть передбачати такі елементи:

- вирішення певних теоретичних питань, які входять у загальну проблему дослідження (наприклад, виявлення сутності понять, явищ, процесів, подальше вдосконалення їх визначення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо);

- всебічне (при необхідності й експериментальне) вивчення практики вирішення певної проблеми, виявлення її типового стану, вад і труднощів, їх причин, типових особливостей передового досвіду (таке вивчення дозволяє уточнити, перевірити ті дані, які опубліковані в спеціальних неперіодичних і періодичних виданнях, підняти їх на рівень наукових фактів, обґрунтованих у процесі спеціального дослідження);

- обґрунтування необхідної системи заходів щодо вирішення певної проблеми;

- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів стосовно її відповідності критеріям оптимальності, тобто досягнення максимально важливих у відповідних умовах результатів вирішення цих проблем при певних затратах часу і зусиль;

- розробка методичних рекомендацій та пропозицій щодо використання результатів дослідження у практиці роботи відповідних установ (організацій).

Наприклад:

- обґрунтувати теоретичні аспекти дослідження: розглянути базові положення і поняття та загальну структуру водних ресурсів, охарактеризувати кількісні показники водних об'єктів Сумської області;

- проаналізувати водокористування, зокрема водоспоживання та водовідведення у регіоні;

- провести оцінку якісного стану водних ресурсів Сумської області;

- розробити рекомендації щодо використання матеріалів дослідження у шкільному курсі географії.

або:

- 1) здійснити аналіз наукових літературних джерел із зазначеної тематики;

- 2) розглянути теоретичні аспекти захворюваності та організації медичного обслуговування;

- 3) проаналізувати особливості демографічної ситуації в Україні;

- 4) дослідити структуру захворюваності та поширеності хвороб серед населення України та чинники, що їх зумовлюють;

- 5) установити регіональні відмінності у рівні захворюваності населення України та виділити групи регіонів за цими показниками;

- 6) охарактеризувати територіальну структуру медичного обслуговування населення України;

- 7) розглянути особливості використання матеріалів кваліфікаційної роботи в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти.

- Об'єкт дослідження – це процес або явище, яке породжує проблемну ситуацію.

Наприклад: «об'єктом дослідження є захворюваність населення», «водні ресурси», «первинна захворюваність та поширеність хвороб органів дихання».

- Предмет дослідження міститься в межах об'єкта і становить частину від цілого (тобто об'єкта). Об'єкт і предмет співвідносяться як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка й стане предметом дослідження. Саме на предмет спрямована увага автора, оскільки він має визначати назву роботи.

Наприклад: предмет дослідження – «особливості територіально-нозологічної структури захворюваності населення України», «структура водних ресурсів, їх кількісний і якісний стан та використання у регіоні», «особливості структури, розміщення, сучасного стану і перспективи розвитку промислового комплексу Сумської області».

- Методи дослідження. Подають перелік використаних методів дослідження або досягнення поставленої у кваліфікаційній роботі мети, при цьому коротко та змістовно визначаючи, що саме досліджувалося тим чи іншим методом, або які результати отримані за їх допомогою.

Наприклад: У ході виконання завдань кваліфікаційної роботи використовувалися різні методи дослідження: загальнонаукові (аналізу, синтезу, дедукції, індукції, узагальнення) – під час написання I-III розділів кваліфікаційної роботи; конкретно-наукові (картографічний та порівняльно-географічний); міждисциплінарні (математичні – під час

збору даних, аналізу та побудові графіків та діаграм; статистичні – під час обробки статистичних даних).

· Елементи наукової новизни одержаних результатів. Подається коротка інформація про нові наукові положення, запропоновані автором особисто. Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (вперше визначено, удосконалено, дістало подальший розвиток, створено нову концепцію, що узагальнює... і розвиває..., розроблено нову систему..., з використанням відомого принципу...).

Наприклад:

Наукова новизна одержаних результатів роботи: вперше розроблено серію картосхем до кожної групи захворювань; одержало подальший розвиток дослідження поширеності та первинної захворюваності населення Сумської області на хвороби органів дихання.

або:

Елементи наукової новизни одержаних результатів:

Вперше обраховано показник озерності регіону в цілому та за басейновим принципом.

Удосконалено на основі краєзнавчого матеріалу кваліфікаційної роботи вивчення теми «Природа Сумської області. Особливості природних умов і ресурсів» у 8 класі та зміст методичної розробки позакласного заходу.

Дістав подальший розвиток аналіз структури водних ресурсів Сумської області, їх кількісних та якісних показників, а також водокористування у регіоні.

· Практичне значення одержаних результатів. Потрібно подати відомості про використання результатів роботи або рекомендації щодо їх використання із зазначенням певної галузі, теоретичного або практичного навчального курсу; висвітлити практичне застосування отриманих результатів або рекомендації щодо їх використання. Стисло повідомляється про впровадження результатів дослідження, назвавши організації, у яких здійснена реалізація, форми реалізації. Зазвичай впровадження оформлюється актом, підписаним представниками організацій, які використовують впроваджені матеріали (за наявності).

Наприклад:

Матеріали кваліфікаційної роботи представляють інтерес для медиків, студентів-географів, вчителів географії, а також учнів. Вони можуть бути використані в шкільному курсі географії: «Україна у світі: природа, населення» (8 кл.), «Україна і світове господарство» (9 кл.). У четвертому розділі кваліфікаційної роботи розроблено конспект уроку для 9 класу («Україна і світове господарство»), тема уроку: «Туризм в Україні. Міжнародний туризм», цей конспект уроку було рекомендовано для використання в КЗСОР «Сумська обласна гімназія-інтернат для талановитих та творчо обдарованих дітей».

Також матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані у ЗВО в навчальних курсах «Економічної і соціальної географії України», «Основи раціонального природокористування та охорона природних ресурсів», «Курортологія з основами рекреації», «Рекреаційна географія», «Туристичне краєзнавство» тощо. Результати

дослідження можна використати при розробці стратегії соціально-економічного розвитку країни, чи окремих регіонів, зокрема з метою покращення територіальної організації санаторно-курортної діяльності.

· Апробація результатів та публікації. У роботі зазначається участь у наукових конференціях, семінарах, засіданнях наукового гуртка із оголошенням конкретних результатів своєї роботи з наявністю підтвердження (опубліковані тези, статті або програма конференції за темою роботи, у якій студент брав участь), слід зазначити загальну кількість конференцій/семінарів, їх назву, рік та місце проведення, а також вказати кількість публікацій із цієї теми (для бакалаврської роботи – не менше однієї, для магістерської роботи – не менше двох).

Наприклад:

Матеріали кваліфікаційної роботи пройшли апробацію на студентській науковій конференції, що проходила у рамках Днів науки на природничо-географічному факультеті. За результатами кваліфікаційної роботи опубліковано 1 статтю у збірнику матеріалів II Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих учених «Теоретичні та прикладні аспекти досліджень з біології, географії та хімії» (Суми, 2018).

або:

Матеріали кваліфікаційної роботи пройшли апробацію на науково-практичній конференції з міжнародною участю «Регіон – 2016: суспільно-географічні аспекти» (Харків, 2016); на VII Міжнародній конференції «Актуальні проблеми дослідження довкілля» (Суми, 2017); на I Всеукраїнській науковій конференції студентів та молодих учених «Теоретичні та прикладні аспекти досліджень з біології, географії та хімії» (Суми, 2017). За матеріалами кваліфікаційного дослідження опубліковані статті у збірнику наукових праць «Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Географічні науки» (Суми, 2016); а також у збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Другі Сумські наукові географічні читання» (Суми, 2016). За результатами роботи здобувач має 5 публікацій: 1 – у збірнику наукових праць, 4 – у матеріалах наукових конференцій.

7) Основна частина. Складається з розділів, підрозділів, пунктів та підпунктів. Структура основної частини роботи повинна розкривати реалізацію завдань кваліфікаційної роботи. У розділах основної частини подають: аналітичний огляд літератури за темою, викладення загальної методології та основних напрямів досліджень, експериментальну частину і методику досліджень, проведені теоретичні або експериментальні дослідження, аналіз і узагальнення їх результатів. У змісті першого розділу, як правило, висвітлюються теоретичні основи з теми кваліфікаційної роботи, написані з використанням літературних першоджерел. Велике значення мають правильні трактування понять теми, їх точність і науковість. Використані терміни повинні бути загальнозживаними чи подаватися з посиланням на їх автора. Інші розділи укладаються відповідно до теми роботи і вимог, розроблених і затверджених вченою радою природничо-географічного факультету.

У практичній частині автор із вичерпною повнотою викладає методику проведення та результати власного дослідження. Головні вимоги до наукового

викладення результатів – точність, чіткість, стислість. Кожний розділ починають з нової сторінки.

У кінці кожного розділу формулюється висновок із стислим викладенням наведених у розділі результатів. Текст основних розділів повинен мати бібліографічні посилання на літературу, що дозволяє аналізувати власні дані та порівнювати їх з даними інших джерел інформації.

8) Висновки повинні містити чіткий виклад найбільш важливих результатів дослідження. Висновки подаються як окремі лаконічні положення чи методичні рекомендації. Їх головна мета – підсумки проведеної роботи. Важливо, щоб сформульовані висновки відповідали поставленим завданням. У висновках необхідно зазначити не тільки позитивне, що вдалося виявити в результаті вивчення теми, але й хиби та проблеми, а також конкретні рекомендації щодо їх усунення.

9) Список використаних джерел. При його укладанні допускається використання одного із можливих способів упорядкування матеріалу у списку: за алфавітом чи за порядком згадування. Оформляється згідно з ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Наприклад:

Романчиков В. І. *Основи наукових досліджень* : Навч. посіб. К. : Центр учб. літ., 2007. 254 с.

Корнус О.Г., Корнус А.О., Шишук В.Д., Поцелуєв В.І. *Регіональний профіль здоров'я населення Сумської області* // *Регіон – 2017: стратегія оптимального розвитку: Матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 вересня 2017 р.)*. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. С. 93-96.

Степанов Ю.М., Скирда І.Ю., Петішко О.П. *Хвороби органів травлення – актуальна проблема клінічної медицини* // *«Гастроентерологія», 2019. Вип. 53. №1. С. 1-6. URL: <http://repo.dma.dp.ua/4798/1/163450-364077-1-PB.pdf>. (дата звертання: 27.01.2020).*

10) Додатки. За необхідності до додатків доцільно включити допоміжний матеріал (при його великій кількості та неможливості подати у тексті), потрібний для повноти сприйняття роботи: інструкції та методики, опис алгоритмів дій (конспекти уроків та позакласних заходів тощо); ілюстрації допоміжного характеру (таблиці, діаграми, схеми, графіки, карти, репродукції картин, ілюстрації до творів тощо); формули і розрахунки, зразки анкет, тестів, опитувальних листів та інше. На кожний додаток повинно бути посилання в тексті основної частини роботи.

11) Результат перевірки кваліфікаційної роботи на ознаки академічного плагіату та коротка рецензія наукового керівника. Відповідно до ч. 6 ст. 69 ЗУ «Про вищу освіту» університет зобов'язаний здійснювати заходи із запобігання академічному плагіату – оприлюдненню (частково або повністю) наукових

результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворенню опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання. З цією метою всі кваліфікаційні роботи студентів обов'язково проходять комп'ютерну перевірку на унікальність. Перевірка кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти здійснюється співробітником Наукової бібліотеки, який вносить роботи до бази даних Університету в інтернет-системі StrikePlagiarism та визначає унікальність кожної кваліфікаційної роботи.

На підставі результатів комп'ютерної перевірки кваліфікаційної роботи на унікальність видається електронний звіт. Електронний варіант звіту про перевірку в системі StrikePlagiarism у форматі *.pdf передається на відповідну кафедру протягом 3-х днів після подачі роботи до Наукової бібліотеки. Захищені кваліфікаційні роботи розміщуються в репозитарії студентських робіт Наукової бібліотеки Університету.

Кваліфікаційна робота проходить перевірку на наявність ознак академічного плагіату. Процедура підготовки кваліфікаційної роботи та терміни її представлення для перевірки на рівень академічного плагіату визначаються та доводяться до здобувача випусковою кафедрою.

При підрахунку загального обсягу кваліфікаційної роботи не враховуються: відгук наукового керівника, рецензія, додатки, звіт перевірки на плагіат.

Рекомендуються такі обсяги кваліфікаційних робіт:

- кваліфікаційна робота бакалавра – 35÷55 сторінок (без урахування додатків);
- кваліфікаційна робота магістра – 50÷70 сторінок (без урахування додатків).

Зазначені обсяги кваліфікаційних робіт можуть варіювати в межах $\pm 10\%$.

Із звіту подібності до уваги беруться два показники: коефіцієнт подібності 1 (КП1) та коефіцієнт подібності 2 (КП2). Значення коефіцієнта подібності 1 (КП1) визначає, яка частина документів містить фразу з 5 або більше слів, знайдену в базі даних університету, базі даних програми обміну базами даних, бази даних RefBooks або інтернет-ресурсів (за винятком запозичень з правових актів, знайдених у Базі даних правових актів). Коефіцієнт подібності 1 використовується насамперед для вивчення мовної незалежності автора документів. Значення коефіцієнта подібності 2 (КП2) визначає, яка частина документів містить фразу з 25 слів або більше знайдених в базах даних, згаданих вище (за винятком Баз даних правових актів). Через довжину виявлених фраз, показник подібності 2 є кращим інструментом для виявлення несанкціонованих запозичень.

Рекомендовані показники унікальності текстів для кваліфікаційних робіт наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Рекомендовані показники унікальності текстів для кваліфікаційних робіт

Коефіцієнти подібності	
КП1	КП2
50% і менше – текст вважається унікальним.	10% і менше – текст вважається унікальним.
Від 51 до 80 % – робота приймається до розгляду після доопрацювання автором та повторної перевірки в інтернет-системі StrikePlagiarism.	Від 11 до 40 % – робота приймається до розгляду після доопрацювання автором та повторної перевірки в інтернет-системі StrikePlagiarism.
Більше 81 % – письмова робота до розгляду не приймається і не може бути рекомендована до друку (захисту), оскільки має суттєвий об'єм запозичень, що трактується як плагіат.	Більше 41 % – письмова робота до розгляду не приймається і не може бути рекомендована до друку (захисту), оскільки має суттєвий об'єм запозичень, що трактується як плагіат.

Встановлені показники можуть бути обґрунтовано змінені рішенням кафедри з урахуванням особливостей підготовки конкретної кваліфікаційної роботи. Рішення кафедри з обґрунтування необхідності збільшення допустимої кількості текстових запозичень для конкретної роботи у вигляді витягу з протоколу засідання надається проректору з науково-педагогічної роботи.

У випадку, якщо кваліфікаційна робота студента виконувалася на основі попередньо захищеного власного дослідження, то обсяг тексту, запозиченого з неї, не може перевищувати 25%.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Після затвердження теми кваліфікаційної роботи та ознайомлення з її завданнями студент разом із науковим керівником розробляє календарний план виконання кваліфікаційної роботи із зазначенням усіх етапів та офіційних термінів виконання. Цей план відображається у завданні на кваліфікаційну роботу і підписується студентом, науковим керівником та затверджується на засіданні випускової кафедри. Завдання на кваліфікаційну роботу складається у двох примірниках, один з яких одержує студент, другий – зберігається на

кафедрі. Зміна календарного плану виконання кваліфікаційної роботи допускається тільки за згодою чи з ініціативи наукового керівника та затверджується відповідною кафедрою.

Організаційно процес виконання кваліфікаційної роботи складається з таких етапів:

підготовчого, який починається з вибору студентом теми й отримання індивідуального завдання від керівника кваліфікаційної роботи щодо питань, які необхідно вирішити: ознайомлення зі станом проблеми, збирання фактичних матеріалів, проведення необхідного огляду та аналізу схожих розробок та їх застосувань у відповідних галузях тощо;

основного, який реалізується відповідно до вимог щодо організації наукового дослідження і передбачає на основі вивчення досвіду роботи проведення експерименту чи анкетування, збирання фактичного матеріалу, обробка фактичного матеріалу, викладення тексту роботи згідно з її структурою, формулювання висновків та рекомендацій, підготовка публікацій з тематики дослідження;

підсумково-оформлювального, який завершується поданням оформленої роботи до попереднього заслуховування на засіданні випускової кафедри. На цьому етапі робота має бути повністю виконана та перевірена керівником;

заклучного, який містить висновки керівника про виконання кваліфікаційного дослідження, рецензії на роботу від спеціаліста відповідного профілю (за яким виконувалася робота), перевірки кваліфікаційної роботи на ознаки академічного плагіату, проведення попереднього захисту на кафедрі, одержання рішення випускової кафедри про допуск до захисту, подання роботи до екзаменаційної комісії.

Допуск до захисту кваліфікаційної роботи надається кафедрою загальної та регіональної географії після попереднього заслуховування та обговорення її результатів, але не пізніше трьох тижнів до початку роботи екзаменаційної комісії (початку підсумкової атестації випускників) із відповідної спеціальності та освітнього рівня.

ЗАПОБІГАННЯ ВИПАДКІВ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ

Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти передбачає забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти.

Пунктом 2.2. Кодексу академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка визначено форми проявів академічної недоброчесності у навчальній, викладацькій, науковій та творчій діяльності для студентів та працівників ЗВО.

Основні цілі запровадження комп'ютерної перевірки кваліфікаційної роботи на унікальність (автентичність):

- підвищення якості та ефективності навчального процесу;
- забезпечення належного наукового рівня кваліфікаційних робіт, що виконуються студентами в Університеті;
- дотримання прав інтелектуальної власності фізичних та юридичних осіб при роботі з оприлюдненими (опублікованими) джерелами інформації;
- удосконалення дослідницької компетентності студентів, зокрема, навичок коректної роботи із джерелами наукової інформації та формування сумлінного ставлення до інтелектуальних надбань;
- роз'яснення відповідальності за порушення загальноприйнятих правил цитування при виконанні кваліфікаційних робіт, дотримання вимог наукової етики;
- стимулювання самостійності та індивідуальності при виконанні науково-дослідних робіт.

Загальна координація діяльності з визначення ступеня автентичності кваліфікаційної роботи здійснюється Науковою бібліотекою СумДПУ імені А.С. Макаренка. Проректор з науково-педагогічної роботи та начальник навчального відділу мають право на проведення вибіркової незалежної перевірки кваліфікаційних робіт після їх прийняття до захисту.

З метою недопущення фактів академічного плагіату у кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти, що виконуються в університеті, рекомендується дотримання наступного алгоритму забезпечення перевірки:

- написана письмова робота подається для попередньої перевірки науковому керівнику;
- за умов позитивного висновку зазначеної особи робота в електронному вигляді подається для перевірки на академічний плагіат до Наукової бібліотеки;

– здобувачем вищої освіти при поданні роботи для перевірки на академічний плагіат заповнюється Заява, якою здобувач підтверджує факт відсутності у роботі запозичень з оприлюднених джерел (на паперових та електронних носіях, в тому числі опублікованих у мережі Інтернет) без відповідного оформлення цитувань і посилань, а також засвідчується інформованість про відповідальність у разі виявлення факту академічного плагіату;

– здобувачу вищої освіти надається електронний варіанту звіту про перевірку в системі StrikePlagiarism у форматі *.pdf, який відображає унікальність тексту кваліфікаційної роботи.

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти підлягає перевірці на наявність ознак академічного плагіату за допомогою визначеного Університетом програмного продукту, який здійснюється призначеними ректором відповідальними особами із числа працівників Наукової бібліотеки Університету.

Результати перевірки подаються у вигляді електронного варіанту звіту про перевірку в системі StrikePlagiarism у форматі *.pdf, який відображає унікальність тексту кваліфікаційної роботи. Перевірка здійснюється з метою виявлення і запобігання (недопущення) випадків академічної недоброчесності та необґрунтовано великої кількості текстових запозичень в кваліфікаційних роботах студентів. У відповідності до діючого законодавства України в Положенні сформовано процедуру розгляду та фіксування фактів плагіату, а також формалізації можливих наслідків його вчинення у межах університету.

Безпосередньо за визначення ступеня автентичності кваліфікаційної роботи відповідає науковий керівник та здобувач.

Порядок перевірки кваліфікаційної роботи на унікальність є таким:

- кваліфікаційна робота подається виконавцем на кафедру для перевірки на плагіат у форматах *.doc, *.docx, *.rtf не пізніше, ніж за тиждень до її попереднього розгляду (попереднього захисту) і надання допуску до захисту на засіданні екзаменаційної комісії;

- при поданні на кафедру кваліфікаційної роботи здобувач вищої освіти заповнює заяву за прийнятою формою, в якій засвідчує ознайомлення з нормативною базою перевірки поданої ним роботи на плагіат, відсутність запозичень з друкованих і електронних джерел, що не підкріплені відповідними посиланнями, та інформованість про можливі санкції у разі виявлення плагіату;

- підписана за формою заява залишається на випусковій кафедрі;

- завідувач кафедри направляє до відповідальної особи за перевірку кваліфікаційної роботи до Наукової бібліотеки, яка протягом трьох днів після написання заяви студента здійснює перевірку електронного варіанту

кваліфікаційної роботи на плагіат через внесення роботи до бази даних Університету в інтернет-системі StrikePlagiarism та визначає її унікальність. На підставі результатів комп'ютерної перевірки кваліфікаційної роботи на унікальність видається електронний варіант звіту про перевірку в системі StrikePlagiarism у форматі *.pdf;

- результати перевірки заносяться в протокол;
- за результатом перевірки завідувач випускової кафедри приймає рішення про допуск кваліфікаційної роботи до попереднього слухання (попереднього захисту) або про її доопрацювання у визначений термін та повторну перевірку на унікальність (автентичність).

Рішення повідомляється студенту завідувачем кафедри в день його прийняття.

Завідувач кафедри загальної та регіональної географії разом з науковим керівником несе відповідальність за перевірку на унікальність кваліфікаційної роботи у встановлені терміни, прийняття об'єктивного рішення про допуск роботи до попереднього захисту чи про доопрацювання роботи і повторну перевірку на академічну доброчесність.

Завідувач кафедри у випадку незгоди студента з прийнятим рішенням за результатами перевірки на унікальність призначає комісію з членів кафедри (завідувач кафедри і дві особи з числа провідних науково-педагогічних працівників кафедри). Остаточне рішення щодо результатів визначення ступеня унікальності кваліфікаційної роботи приймається на засіданні кафедри з урахуванням висновків комісії. Студенту повинна бути надана можливість довести самостійність виконання ним кваліфікаційної роботи.

Студент допускається до захисту кваліфікаційної роботи при наявності в ній значення для коефіцієнту подібності 1 – не більше 50%, а для коефіцієнту подібності 2 – не більше 10%.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Кваліфікаційна робота друкується на аркушах білого паперу формату А4 (210x297 мм). Основний текст роботи друкується з одного боку аркуша через 1,5 комп'ютерних інтервали шрифтом Times New Roman, розмір шрифту – 14. Абзацний відступ – 1,25 мм. Текст необхідно друкувати, залишаючи береги таких розмірів: лівий – 30 мм, верхній, нижній – 20 мм, правий – 10 мм. Робота подається до захисту в переплетеному вигляді.

Кваліфікаційна робота виконується українською мовою. Текст кваліфікаційної роботи повинен бути стислий, точний та логічно послідовний. Текст викладають, дотримуючись норм чинного українського правопису, використовуючи стиль ділового мовлення, необхідний для службових документів. Потрібно користуватися усталеною лексикою, наявною в академічних словниках, дотримуватися прийнятої наукової термінології, умовних символів та скорочень, уникати діалектизмів, засобів художньої літератури, нових іншомовних запозичень тощо.

Оформлення розділів (підрозділів):

Текст основної частини поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з кількох речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу.

Кожна структурна частина роботи починається з нової сторінки (крім назв підрозділів і пунктів у межах розділу).

Не допускається розташування назв розділів, підрозділів, а також пунктів і підпунктів у нижній частині сторінки, якщо після неї міститься лише один рядок тексту.

Відстань між заголовком структурних частин (за винятком заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати 1,5 інтервали.

Нумерація:

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знаку №.

Першою сторінкою кваліфікаційної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Такі структурні частини випускної роботи, як «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» не мають порядкового номера. Інші розділи, підрозділи, пункти, підпункти нумерують арабськими цифрами в межах розділу. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер

підрозділу складається з номера розділу й порядкового номера підрозділу, відокремленого крапкою. Після номера підрозділу (підпункту) ставлять крапку (наприклад: 1.1.; 1.3.; 1.2.4.). Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. У кінці номеру повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.2.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок пункту.

Вимоги до оформлення ілюстрацій, таблиць, формул та додатків.

Ілюстрації (креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) необхідно розташовувати безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. На всі ілюстрації повинні бути посилання у тексті.

Якщо ілюстрації створені не автором роботи, треба зробити певні посилання, дотримуючись вимог чинного законодавства щодо авторських прав.

Креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, які містяться у тексті, мають відповідати вимогам державних стандартів (за наявності таких).

Ілюстрації повинні мати назву, яку розташовують безпосередньо під зображенням. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (підрисуночний надпис). Ілюстрації позначаються словом «Рисунок...», яке разом із назвою ілюстрації розташовують після пояснювальних даних. Наприклад, «Рисунок 2. Діаграма розвитку...» або «Рис. 2. Діаграма розвитку...».

Ілюстрації потрібно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках. Номер ілюстрації складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації, відокремлених крапкою, наприклад, другий рисунок третього розділу позначається як «Рисунок 3.2» або «Рис. 3.2».

Посилання на ілюстрації роботи вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад, «Рис. 1.2».

Таблиці. Цифровий матеріал здебільшого оформлюють у вигляді таблиць. Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На всі таблиці повинні бути посилання у тексті.

Таблиці потрібно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу (за винятком додатків). Номер таблиці складається з номера розділу й порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою. Наприклад, друга таблиця третього розділу позначається як «Таблиця 3.2».

Слово «Таблиця» вказують один раз праворуч над першою частиною таблиці. Якщо таблиця переходить на наступну сторінку, то над іншими частинами пишуть «Продовження таблиці» із зазначенням номера.

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють. Заголовки таблиці починають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони становлять одне речення із заголовком. Підзаголовки, які мають самостійне значення, пишуть з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки та підзаголовки стовбців зазначають в однині.

Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш. При перенесенні таблиці на інший аркуш (сторінку) назву вміщують тільки над її першою частиною. Таблицю з великою кількістю стовбців можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах одної сторінки. Якщо рядки або стовбці таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її головну частину, в другому випадку – боковик.

На всі таблиці повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад, «...у табл. 1.2». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад, «див. табл. 1.3».

Формули та рівняння розташовують безпосередньо після тексту, у якому вони згадуються, посередині сторінки. Вище й нижче кожної формули повинно бути залишено не менше одного вільного рядка.

Формули та рівняння у тексті слід нумерувати порядковою нумерацією в межах розділу. Номер формули або рівняння складається з номера розділу й порядкового номера формули (рівняння), відокремлених крапкою. Наприклад, третя формула першого розділу позначається як « (1.3) ». Номер формули зазначають на рівні формули в дужках у крайньому правому положенні у рядку. Пояснення значень кожного символу і числового коефіцієнта потрібно давати з нового рядка. Перший рядок пояснень починають з абзацу словом «де» без двокрапки.

Посилання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад, «... у формулі (2.1)».

У додатках розміщують матеріал, який не може бути послідовно розташований в основній частині через великий обсяг, суто технічний характер або внаслідок неможливості способу відтворення (викладений на папері іншого формату). У додатки можуть бути внесені окремі ілюстрації, таблиці, схеми тощо.

Додатки потрібно оформлювати як продовження рукопису на подальших сторінках, розташовуючи відповідно до появи посилань на них у тексті. Додатки повинні мати спільну з рукописом наскрізну нумерацію сторінок.

Додатки позначають послідовно великими літерами українського алфавіту, за винятком Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ї. Наприклад, Додаток А. Якщо у тексті один додаток, то він позначається як Додаток А.

Ілюстрації, таблиці, формули та рівняння, що є у тексті додатків, нумерують у межах кожного додатку. Наприклад, третій рисунок Додатку А позначається як «Рисунок А.3».

Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.

При написанні кваліфікаційної роботи студент повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в дослідженні, або на ідеях і висновках яких розробляються проблеми, задачі, питання, вивченню яких присвячена робота. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися потрібно на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Список використаних джерел та літератури укладають відповідно до Державного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання: загальні положення та правила складання». Документ розміщений на сайті наукової бібліотеки Університету.

Посилання подаються у тексті роботи у квадратних дужках – [14, с.20], де перша цифра – номер джерела у списку використаних джерел, а друга – номер сторінки.

Запозичені висловлювання обов'язково беруть у лапки (оформлюють у вигляді цитати) та посилаються на першоджерело. Порушення цих вимог може призвести до кваліфікації дій автора як плагіат і до відсторонення роботи від захисту.

Пряме цитування конкретного джерела не повинно перевищувати одного-двох абзаців. Кількість прямих цитат на одній сторінці роботи не повинна перевищувати 2–3. Не допустимо подавати цитати у висновках.

Загальні вимоги до цитування такі:

- текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, які викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

- цитування повинне бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні не допускається;

- кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;
- при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами) потрібно бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;
- цитування не повинно бути ані надмірним, ані недостатнім;
- якщо автор кваліфікаційної роботи виділяє деякі слова, то робиться відповідне застереження, наприклад: (курсив наш. – М.Х.), (підкреслено мною. – М.Х.), (розрядка моя. – М.Х.).

ПІДГОТОВКА, ПОРЯДОК ТА ПРОЦЕДУРА ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Підготовка роботи до захисту полягає у наступному. Не пізніше як за місяць до захисту студент подає на кафедру для реєстрації:

- віддрукований та перевірений науковим керівником текст кваліфікаційної роботи;
- електронну версію кваліфікаційної роботи;
- заяву про перевірку кваліфікаційної роботи на автентичність.

Кваліфікаційна робота не допускається до попереднього захисту у випадку порушення здобувачем вищої освіти вимог до змісту, оформлення та порядку підготовки роботи до захисту та у випадку непроходження експертизи на академічний плагіат.

Попередній захист кваліфікаційних робіт.

Попередній захист проводиться на засіданні випускової кафедри і має на меті перевірку готовності здобувача вищої освіти до захисту роботи в ЕК: вільне володіння матеріалом роботи, здатність відповідати на питання стосовно сутності та результатів роботи, наявність демонстраційного матеріалу для захисту роботи.

Попередній захист кваліфікаційні роботи проходять за встановленим графіком, але не пізніше як за 3 тижні до терміну захисту перед екзаменаційною комісією. На попередній захист студент повинен подати віддрукований та перевірений науковим керівником текст роботи та електронний варіант звіту про перевірку в системі StrikePlagiarism у форматі *.pdf. та коротку рецензію наукового керівника.

Попередній захист проводиться на засіданні кафедри за обов'язкової присутності завідувача кафедри та наукового керівника і передбачає такі процедурні етапи:

- виступ автора кваліфікаційної роботи з повідомленнями про основні положення роботи;

- детальні відповіді студента на усні та письмові запитання членів кафедри щодо змісту та суті роботи;

- виступ наукового керівника (консультанта) про якість виконання роботи та можливість її допуску до захисту перед екзаменаційною комісією.

Кафедра робить висновок про готовність роботи до захисту, встановлює терміни опрацювання та подачі роботи, оформленої згідно з вимогами, на кафедру.

Попереднім захистом кваліфікаційної роботи може вважатися, за рішенням кафедри, виступ та участь студента у наукових конференціях – університетських, міжуніверситетських, всеукраїнських тощо.

Попередній захист вважається успішним, якщо здобувач вищої освіти повністю володіє результатами самостійно підготовленої роботи.

Після успішного проходження попереднього захисту кваліфікаційна робота підписується здобувачем вищої освіти, підписується науковим керівником та допускається до офіційного захисту на засіданні ЕК.

Висновок кафедри є підставою для допуску роботи до захисту перед екзаменаційною комісією. Висновок кафедри відображається у Поданні голові екзаменаційної комісії щодо захисту кваліфікаційної роботи.

У разі затвердження на засіданні кафедри рішення про недопуск до захисту кваліфікаційної роботи, здобувач вищої освіти за поданням декана природничо-географічного факультету відраховується із числа студентів університету.

Захист нової випускної кваліфікаційної роботи (на іншу тему) можливий не раніше, ніж у наступний термін роботи ЕК в університеті.

Письмова рецензія.

Письмова рецензія подається на кафедру не пізніше, ніж за 15 календарних днів до захисту кваліфікаційної роботи.

Рецензування кваліфікаційних робіт здійснюють висококваліфіковані викладачі чи науковці, які є фахівцями в певній галузі, спеціалісти виробничих, наукових і проектних організацій, що відповідають профілю виконаної кваліфікаційної роботи. Рецензія має бути об'єктивною, відображати як позитивні, так і негативні сторони роботи і містить рекомендацію до оцінювання.

Особливу увагу в рецензії потрібно звернути на:

- актуальність теми;
- вміння застосовувати теоретичні знання для вирішення конкретних практичних завдань;

- наявність у роботі особистих пропозицій і рекомендацій, їх новизну, перспективність, практичну цінність;
- достовірність результатів, коректність та обґрунтованість висновків;
- якість викладу (науковий стиль, мовна грамотність) та оформлення роботи;
- відповідність роботи існуючим вимогам до робіт такого типу;
- недоліки роботи.

Рецензент має зазначити дату рецензування роботи, своє прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи і посаду, яку обіймає.

Студент та науковий керівник мають право заздалегідь ознайомитися із текстом рецензії.

Негативна рецензія не є підставою для відхилення роботи від її захисту.

Не пізніше, ніж за 10 днів до захисту кваліфікаційної роботи перед екзаменаційною комісією студент подає на кафедру:

- висновки випускової кафедри та наукового керівника про виконання кваліфікаційної роботи та її допуск до захисту на бланку Подання голові екзаменаційної комісії до захисту кваліфікаційної роботи;
- письмову рецензію на кваліфікаційну роботу;
- електронну версію кваліфікаційної роботи на електронних носіях;
- зброшурований примірник кваліфікаційної роботи, підписаний автором і науковим керівником роботи;
- електронний варіант звіту про перевірку в системі StrikePlagiarism у форматі *.pdf. та коротку рецензію наукового керівника.

Рецензія та Подання голові екзаменаційної комісії до захисту кваліфікаційної роботи вкладається в файл, який підшитий в кінці кваліфікаційної роботи.

Для захисту кваліфікаційних робіт не пізніше, ніж за три дні до засідання екзаменаційної комісії деканатом природничо-географічного факультету надається голові комісії:

- зброшурований примірник кваліфікаційної роботи, підписаний автором і науковим керівником роботи;
- подання голові екзаменаційної комісії щодо захисту кваліфікаційної роботи із довідкою про виконання навчального плану та успішність студента; висновком випускової кафедри і наукового керівника про виконання кваліфікаційної роботи та її допуск до захисту за підписами декана факультету (інституту), завідувача випускової кафедри, наукового керівника дослідження та секретаря деканату;
- письмова рецензія на кваліфікаційну роботу;

- електронний варіант звіту про перевірку в системі StrikePlagiarism у форматі *.pdf та коротка рецензія наукового керівника.

Крім цього, екзаменаційній комісії до захисту кваліфікаційної роботи можуть бути подані:

- друківані статті, тези, програми конференцій за темою роботи, у яких автор брав участь;
- макети, зразки матеріалів і виробів;
- документи, які вказують на практичне застосування чи впровадження результатів кваліфікаційної роботи тощо.

Захист кваліфікаційної роботи проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії за участю не менш ніж половини її складу за обов'язкової присутності голови комісії. На захисті можуть бути присутні і брати участь в обговоренні всі бажаючі, не порушуючи при цьому порядку та процедури захисту.

Процедура захисту включає:

- доповідь студента;
- запитання до автора;
- озвучення висновків наукового керівника та рецензента;
- відповіді студента на запитання членів екзаменаційної комісії та осіб, присутніх на захисті (з дозволу та в порядку, визначеному головою комісії);
- заключне слово студента.

У своїй доповіді студенту доцільно висвітлити такі важливі питання, як обґрунтування актуальності теми дослідження; мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; що вдалося встановити, виявити, довести; якими методами це досягнуто; елементи новизни у теоретичних положеннях та в практичних рекомендаціях; з якими труднощами довелося зіткнутися в процесі виконання дослідження, які положення не знайшли підтвердження.

Доповідь студента не повинна перевищувати за часом 10–15 хвилин. Для кращого сприймання присутніми матеріалу бажано підготувати презентацію або виготовити на друкованій основі необхідні таблиці, рисунки, діаграми, графіки. Під час захисту кваліфікаційної роботи студент зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також у виступах на захисті. Захист кваліфікаційної роботи фіксується в протоколі екзаменаційної комісії.

Тривалість захисту однієї кваліфікаційної роботи не повинна перевищувати 30 хвилин.

Оцінка за результатами захисту кваліфікаційної роботи виставляється на закритому засіданні екзаменаційної комісії, після чого публічно оголошується її головою випускнику і всім присутнім на захисті.

ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Оцінювання результатів захисту кваліфікаційних робіт здійснюється у порядку, передбаченому прийнятою в університеті 100-бальною накопичувальною системою контролю навчальних досягнень за такими орієнтовними показниками:

Критерій за яким оцінюється робота	Максимальна кількість балів
1. Зміст кваліфікаційної роботи:	55
· відповідність змісту роботи завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо її виконання	10
· самостійність вирішення поставленої задачі, виконання розрахунків, таблиць, графічного матеріалу тощо	10
· наявність елементів наукової (науково-практичної) новизни	10
· повнота розкриття теми дослідження, відповідність висновків до поставлених завдань	10
· відповідність стандартам оформлення	5
· здобутки студента:	
*участь у конференціях; * наукові статті, тези виступів; * методичні розробки; * макети; *зразки матеріалів і виробів; * документи, які вказують на практичне застосування чи впровадження результатів кваліфікаційної роботи тощо	10
2. Захист кваліфікаційної роботи	45
· доповідь (логічність подання матеріалу; ефективність та доцільність використання ілюстративного матеріалу, його якість; культура мовлення доповідача)	15
· обговорення роботи: вільне володіння проблематикою дослідження, вміння вести наукову дискусію та відстоювати власну точку зору, чіткість та лаконічність відповідей на поставлені запитання та ін.	30
Всього:	100

При визначенні оцінки кваліфікаційної роботи приймається до уваги рівень теоретичної, наукової та практичної підготовки студентів.

Рішення екзаменаційної комісії про оцінку кваліфікаційної роботи приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням більшістю

голосів членів комісії, які брали участь у її засіданні. За однакової кількості голосів голос голови екзаменаційної комісії є вирішальним.

При визначенні оцінки роботи має бути врахована також думка рецензента.

Повторний захист кваліфікаційних робіт з метою підвищення оцінки не дозволяється.

У випадках, коли захист кваліфікаційної роботи не відповідає вимогам рівня підсумкової атестації, екзаменаційна комісія ухвалює рішення про те, що студент є неатестованим, про що здійснюється відповідний запис у протоколі засідання комісії. У такому випадку екзаменаційна комісія встановлює: може студент подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням чи він повинен опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою навчального закладу. Повторний захист кваліфікаційної роботи дозволяється протягом трьох років після закінчення закладу вищої освіти, але не раніше, як під час наступної підсумкової атестації.

Студент, який отримав незадовільну оцінку за кваліфікаційну роботу, відраховується із закладу вищої освіти. Йому видається академічна довідка встановленого зразка.

Здобувачу вищої освіти, який не захищав кваліфікаційну роботу з поважних причин (підтверджених документами), може бути продовжений строк навчання до наступного терміну роботи ЕК, але не більше одного року.

Електронні версії кваліфікаційних робіт передаються до Наукової бібліотеки та розміщуються у репозитарії університету.

ПОРЯДОК ЗБЕРІГАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Оформлені належним чином захищені кваліфікаційні роботи передаються до фондів Наукової бібліотеки Університету, про що складається відповідний акт, який зберігається на випусковій кафедрі.

Електронна версія кваліфікаційної роботи розміщується в репозитарії Наукової бібліотеки Університету.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Природничо-географічний факультет
Кафедра загальної та регіональної географії
Рівень вищої освіти _____
Спеціальність _____

«Затверджую»

Завідувач кафедри загальної та регіональної географії

_____ О.Г. Корнус, доцент, к. г. н.
(підпис)

«__» _____ 20__ р.

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____

науковий керівник роботи _____,
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом від «__» _____ 20__ р. № _____

2. Строк подання студентом роботи «__» _____ 20__ р.

3. Вихідні дані до роботи _____

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу (з чітким зазначенням обов'язкових складових) _____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання « ____ » _____ 20__ р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів написання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Науковий керівник _____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище, вчене звання)

Студент _____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

Зразок титульного аркушу

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

Шевченко Христина Богданівна

**ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Спеціальність 014.07 Середня освіта (Географія)

Галузь знань: 01. Освіта

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ С. І. Сюткін
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної
та регіональної географії

«___» _____ 2020 року

Виконавець

_____ Х. Б. Шевченко
«___» _____ 2020 року

Суми 2020

Навчальне видання

**Методичні вказівки до написання кваліфікаційних робіт
для спеціальностей 106 Географія та 014 Середня освіта (Географія)**

Укладачі:

Корнус Олеся Григорівна – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Корнус Анатолій Олександрович – кандидат географічних наук, доцент кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Сюткін Сергій Іванович – кандидат географічних наук, доцент кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Данильченко Олена Сергіївна – кандидат географічних наук, ст. викладач кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Нешатаєв Борис Миколайович – доктор географічних наук, професор кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Король Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, ст. викладач кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи
серія ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальна за випуск **Л. П. Міронець**
Комп'ютерна верстка **О. Г. Корнус**

Підписано до друку 27.10.2020 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times. Друк. ризогр. Ум. друк. арк. 1,9.

Редакційно-видавничий відділ СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87
Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка